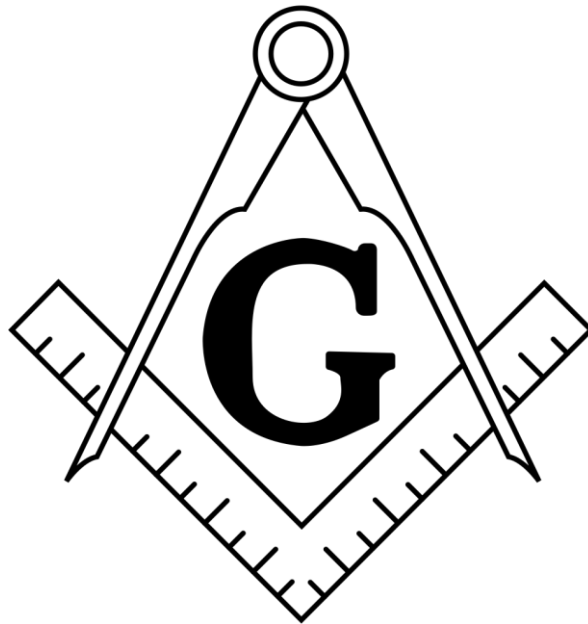

A FOIL Document

מוצארט הבונה החופשי

Freemasons.©rg.il

אנו שמחים להגיש לכם מאמר נוסף מאת האח רונן ברקוביץ RAM 32°. לחובבי המוסיקה בכלל ומוצארט בפרט הנאה מובטחת. אתם מוזמנים להגיב במייל שבהמשך או באתר שבו מפורסם מאמר זה.

בברכה ותודה לאחינו על הרשות לפרסם.

משה שנון

freemasons.org.il

mosheshanon@gamil.com

מוצרט הבונה-החופשי

יוהאנס כריסוסטומוס וולפגאנגוס תאופילוס מוצרט, Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart (27 ינואר 1756 – 5 דצמבר 1791) השתייך למסדר הבונים החופשיים במשך שבע השנים האחרונות של חייו. עד לשנות החמישים של המאה ה-20, מרבית הביוגרפיות התייחסו לעובדה זו כמשהו שולי, איזוטרי, אך מאז ברבות מהעבודות והביוגרפיות שנכתבו אודות האדם, נדבק זה בחייו תופס חלק משמעותי יותר ויותר, בייחוד נוכח העובדה כי מרבית יצירתו הבורגנית מושפעת מרעיונות הנאורות והאידיאלים המסוניים אליהם נחשף. לשם כך, עלינו להבין ראשית כל מהי הבנייה החופשית ובמה עניינה בהקשרו.

מהי הבנייה-החופשית¹

הבנייה החופשית מגדירה עצמה כתורת מוסר מיוחדת, מצועפת משלים ומתוארת בסמלים, והינה למעשה ארגון או מסדר אחוותי הדוגל בחופש מצפון ודת, שמקורותיו נעוצים במאה ה-16 והוא מתבסס על המסורות והאתוס של בנאי האבן מימי הביניים. על אתוס זה קיימות תעודות החל משנת 1390 בקירוב והן נקראות "חובות קדומים" (old charges). אתוס זה התלווה ללשכות של בנאי האבן במאה ה-16 יחד עם תפיסות הרנסאנס באשר לחוכמה ולידע האבוד של התרבויות והציוויליזציות הקדומות ומעמד האדריכל כאיש האוניברסלי של הרנסאנס. דבר זה הביא להתעוררות סקרנות רבה בשכבה המשכילה, שביקשה להצטרף ללשכות הבנאים בכדי לגלות סודות אלו ולעמוד על טיבם. בשלב זה הפכה הבנייה החופשית בהדרגה מאופרטיבית בלבד ללשכות בהן היו יותר ויותר מי שלא היו בנאים. מובן, כי לאט השפיע התהליך על אופי הלשכות. בהן ישבו זה לצד זה סתתי אבן, בעלי מקצועות אחרים, בעלי מקצועות חופשיים ואצילים. אופרטיביים ולא אופרטיביים. הבסיס הרעיוני של כד בסופו של דבר אנשים אלו שהגיעו משכבות שונות של האוכלוסייה היו הרעיונות שהציתו את תחילתו של עידן הנאורות (Age of Enlightenment). קידום מעמד האדם, רעיונות של שוויון אחווה וחירות המעוגנות בתפיסות דאיסטיות שאפשרו לבעלי השקפות דתיות שונות לדור בכפיפה אחת (קתולים ופרוטסטנטים שמלחמות עקובות מדם נוהלו ביניהם במהלך המאות ה-16 וה-17).

ביוני 1717 עברה הבנייה החופשית שינוי אירגוני: נוסדה בלונדון הלשכה הגדולה הראשונה. אז החל הריטואל המסוני להתפתח ולהתעבות בסימבוליקה ופילוסופיה. בשלב זה הפכה הבנייה החופשית לספקולטיבית. אנו, הבונים החופשיים נוהגים לומר: "הבנייה החופשית מיוסדת על הבנאות המעשית והמשמעותית הסימליות שאנו נותנים לה במטרה ללמד אמונה ומוסר. אימצנו את עולם המושגים וכלי-העבודה של הבנאי כמסמלים עקרונות מוסר". העקרונות העומדים במרכז היום גילום הרעיונות האתיים של "אהבת אחים, עזרה ואמת" או בורסה הצרפתית הידועה יותר – "חירות, שוויון ואחוה" (Liberté, Egalité, Fraternité). כלומר במרכזה עומד האדם והחוויה האנושית, הערכית והמוסרית.

¹ מקורות 1 ו-2

הבנייה החופשית ערוכה במבנה היררכי. על פי רוב בכל מדינה ישנה לשכה גדולה (Grand Lodge), שמתחתיה לשכות-בת הכפופות אליה. אחי הלשכה נוהגים להתאסף בלשכה במועד קבוע, אחת לחודש או יותר. מפגש כזה נקרא עבודה, אשר במהלכה מבוצע הריטואל המסוני ומושמעות הרצאות בנושאים מסויים. צוות ממלאי-התפקידים, שאנו קוראים 'נושאי-משרה', מתחלף אחת לשנה או שנתיים, כשבראשם עומד נשיא הלשכה. הבנייה החופשית בנויה משלוש דרגות – תלמיד בונה (Entered Apprentice), חבר בונה (Fellow Craft) ורב בונה (Master Mason), כאשר לכל אחת מהדרגות ישנו טקס חוויתי רב רושם שמטרתו להעביר למועמד רעיונות פילוסופיים מוסריים בדרך החוויה, באופן כזה שלא ישכח בשאר ימי חייו.

הבנייה החופשית ועידן הנאורות

לפני שנעבור לנושא המרכזי של הרצאתנו חשוב לעמוד על התפקיד שמילאה הבנייה החופשית במאה ה-18, והיא בעיקר הפצת רעיונות הנאורות וההשכלה באירופה. ערש הבנייה החופשית הספקולטיבית היה באנגליה של המאה ה-17 ושזור בהקמתה של החברה המלכותית למדעים (Royal Society of London for the Improvement of Natural Knowledge)². ב-1646 הוקם בה גוף שנקרא הקולגיום הנסתר (The Invisible College), שעסק בקידום רעיונותיו של פרנסיס ביקון, שפיתח את הגישה כי את האמת המדעית יש לבסס באמצעות תצפיות וניסויים, ולא על ידי דעות קדומות³. בין חברי אגודה זו בלטו במיוחד רוברט מורי, כריסטופר רן ורוברט בויל, שהיו שלושתם בונים חופשיים, ויש אפילו הסוברים כי אגודה זו הייתה בעצם לשכה מסונית⁴. אגודה זו התפתחה להיות החברה המלכותית ב-1665 בתמיכתו של בית המלוכה האנגלי. חזונה של החברה המלכותית היה, ועודנו כיום, קידום המדע והפצתו. ארגון זה, בשילוב המועדונים החברתיים בטברנות ובבתי הקפה, יצר תסיסה רעיונית סביב נושא ההיגיון, הרציונליזם, כמקור העיקרי וכלגיטימיזציה לכל סמכות. זו הייתה תחילתו של עידן הנאורות או ההשכלה (Age of Enlightenment), אשר אלו היו יסודותיה יחד עם חשיבה חופשית וביקורתית. המושג נאורות נטבע לראשונה כמאה שנים מאוחר יותר בידי וולטייר (שהיה בונה חופשי) בהתייחסות לתנועה הפילוסופית שהשפיעה על הלך הרוחות והדעות במאות ה-17 וה-18 באירופה⁵. הנאורות הייתה למעשה מערכת של ערכים יותר מאשר רעיונות. רעיונות תנועת הנאורות הביאו בסופו של דבר להתפתחות תיאוריות כלכליות הנוגעות לשוק החופשי וקפיטליזם, לפיתוח המתודה המדעית, לסובלנות דתית ולהתארגנות שלטונית דמוקרטית.

תנועת הנאורות החלה את דרכה בבתי קפה והופצה לאחר מכן על ידי הלשכות המסוניות. בתי הקפה בראשית המאה ה-17 היו מעין "אוניברסיטאות בגרוש", בהן ניתנו הרצאות לא פורמליות והתנהלו דיונים וויכוחים בנושאים אקטואליים ופילוסופיים. אלו התפתחו והתרחבו בהמשך לסלוגי החברה הגבוהה בהם התפתחו מועדוני וויכוחים. הידוע שבהם הוא קפה פרקופ הפרסיאי (Procopée), שעל יושביו הקבועים נמנו רוסו, וולטייר, ד'אלמבר ודידרו (כולם, אגב, בונים חופשיים בלשכת תשע האחיות (Neuf Soeurs) של המזרח הגדול של צרפת, שאחד מנשיאיה היה לא אחר מאשר בנג'מין פרנקלין)⁶. הלשכות המסוניות, היוו כלי יעיל להפצת רעיונות ההשכלה והנאורות, בייחוד נוכח זיהוין עם החברה המלכותית ורעיונות החשיבה החופשית, השוויון והחופש, שעמדו כאמור בבסיס הרעיוני של תנועת ההשכלה. הריטואלים המסוניים, שהינם בעלי אופי חוויתי ומוסרי, סיפקו (ועודם מספקים) הסברים חזותיים מרהיבים לרעיונות ואמונות עתיקות ומודרניות; משום כך דרגותיהם היוו כלי להפצת רעיונות הנאורות. טקסי המסדר סייעו להנחיל לבונים החופשיים עקרונות אתיים וחילוניים, ובכך השפיעו על גישתם והתנהגותם כלפי המדינה. בונים חופשיים רבים לקחו חלק בחברות לימוד (learning societies), פרסמו עבודות הנוגעות לתפישות ההשכלה והנאורות. במסגרת המסדר ייסדו הבונים החופשיים בתי ספר, ספריות, מוזיאונים ובתי-חולים ברחבי אירופה⁷.

הבנייה החופשית באוסטריה

הבנייה החופשית הספקולטיבית התפשטה ליבשת אירופה מאנגליה דרך צרפת בשלהי שנות ה-20 ושנות ה-30 של המאה ה-18. פטרונה של הבנייה החופשית האוסטרית היה הקיסר פרנץ I⁸. פרנסיס סטפן, דוכס לורין נכנס לבנייה החופשית והועבר לדרגה השנייה בהאג 1731 בנוכחות הנשיא הגדול שקדם, ד"ר דזאגוליה. באותה שנה הוא הועלה לדרגה השלישית יחד עם תומאס פלהאם, דוכס ניוקאסל, בלשכה שכונסה בנורפולק אנגליה, כאשר הנשיא המכהן היה ראש ממשלת אנגליה, רוברט וולפול, רוזן אורפורד⁹. ב-1736 הוא הפך לקיסר פרנץ I של האימפריה הרומית הקדושה עם נישואיו למריה תרזה מאוסטריה. כאשר בשנת 1738, הוציא האפיפיור קלמנט ה-12 בולה בשם In Eminenti Apostolatus, האוסרת על קתולים להיות בונים-חופשיים, מנע פרנץ את פרסומו של הצו באוסטריה, הונגריה ובצרפת, שלושתן מדינות קתוליות! וכן

² מקור 3.

³ מקור 4.

⁴ מקור 5.

⁵ מקור 6, עמ' 172.

⁶ מקור 7.

⁷ מקור 6, עמ' 2.

⁸ מקור 10, עמ' 120.

⁹ מקור 11, עמ' 242, מקור 12, עמ' 42.

בטוסקנה, שפרנץ הפך לדוכס הגדול שלה ב-1738. באותו אופן נהג לגבי לבולה נוספת שהוצאה ב-1751 בידי האפיפיור בנדיקט ה-14. פרנץ היה מייסדה של הלשכה "שלושת התותחים" (Zur den drei Kanonen), ועשה כל שביכולתו להגן על הבנייה החופשית מהעוינות של אשתו הקתולית, שלצידה הוא מלך. בעקבות שיוכו של הקיסר, מרבית האצולה הצטרפה למסדר.

ב-1765 נפטר פרנץ באופן פתאומי במרכבתו בדרכו חזרה מן האופרה. את מקומו תפס בנו, יוזף II (אחיה של מארי אנטואנט), שמלך לצידה של אמו עד למותה ב-1780, ואז הפך לקיסר האימפריה הרומית הקדושה. יוזף גילה עניין רב במסדר, אך מעולם לא הצטרף אליו. תקופתו ידועה כתקופת שגשוג ופריחה לבנייה החופשית האוסטרית. באותה עת, התחילה הבנייה החופשית ביבשת להתפצל לזרמים שונים, ביניהם כאלו בעלי נטיות מיסטיות, וכאלו בעלי נטיות חתרניות. מעבר לכך, נוצרו מערכות פסאודו-מסוניות שביצעו מעשי מרמה ונוכלות ועסקו בעסקים מפוקפקים בשם הבנייה החופשית (כדוגמתו של קליוסטר)¹⁰. מתוך כוונה להגן על הבנייה החופשית ומתוך לחץ של הכמורה הבכירה ושל שרים שמרניים ואנטי מסוניים, הוציא יוזף צו, בדצמבר 1785, המגביל את מספר הלשכות בערים הראשיות לשלוש, ועליהן הוטל פיקוח ורישום של חבריהן בידי משטרה חשאית שהוקמה לצורך זה, ושמטרתה הייתה דיכוי כל התנגדות לממשל. בעיתונאות הווינאית החלו להתפרסם מאמרי שטנה, המאשימים את המסונים יחד עם אילומינאטי ביצירת רשת בינלאומית של לשכות שבכוונתן להשמיד את מוסדות הממשל הוותיקים באירופה, דבר שהיה נכון רק לגבי האילומינאטי, עליהם יורחב בקצרה בהמשך, שלא הסתירו את כוונותיהם למלחמת חורמה במונרכיה האבסולוטית, בניצול הפיאודלי ובהתארגנות הדת. לאחר חיסול המלוכה באירופה רצו האילומינאטי לכוון מדינה דמוקרטית בכל אירופה (האיחוד האירופאי - נשמע מוכר...?). אילומינאטי הקימו לשכה בווינה ב-1785, דבר שהעכיר מאוד את שלוותו של יוזף, ותרם גם כן לנסיבות פרסום הצו¹¹.

הלשכה המובילה בווינה באותה עת הייתה לשכת "ההרמוניה (או ההסכמה) האמיתית" (Zur wahren Eintracht). חברי לשכה זו היו האליטה האינטלקטואלית של וינה. בראש לשכה זו עמד הכימאי עטור פרסים, הפילוסוף והמשפטן איגנז פון בורן, שהוביל בה קו מוביל בעל אופי אתאיסטי-רציונליסטי המבוסס על העקרונות המזוקקים של הנאורות, בדומה ללשכת תשע האחויות בפאריס. מטרתו הייתה לייסד אקדמיה מסונית מדעית. הלשכה פרסמה כתב עת שנקרא "כתב-עת עבור הבונים החופשיים" (Jurnal für Freymaurer), שבו פורסמו זה לצד זה מאמרים פילוסופיים, שירה ומאמרים מדעיים¹². שליטתו במדעים, יחד עם מאמר שפורר הדים רבים אודות המיסטריות של המצרים הקדמונים, אישיותו הכריזמטית וההערכה לה זכה חצר המלוכה האוסטרית הפכוהו לדמות כמעט אגדתית. יש הטוענים כי דמותו של זראסטרו בחליל הקסם של מוצרט מבוססת על דמותו של פון בורן. כאשר מושל בוואריה הוציא ב-1784 צו בו נכתב כי על כל בעלי המשרות הציבוריות וחברי האקדמיה למדעים לעזוב את הבנייה החופשית, החזיר פון בורן את כל הדיפלומות הבוואריות שלו¹³. אחים חשובים בלשכה זו היו הפובליציסטים אלואיז בלאומר ויוזף פרנץ רצ'קי, שעמדו בקשר רציף עם לסינג ווילנד, הבארוק גוטפריד פון סוויטן, הכומר הקתולי יוזף מיכאלר, הפרופסור לפילוסופיה קראג, חברו הטוב של שילר רינהולד, הרוזן אילה, המו"ל של מוצרט ארטורה, פרופ' לבר, שהיה רופאה האישי של מריה תרזה ועוד¹⁴.

ב-1790 נפטר יוזף II, ובמקומו עלה לשלטון בנו, לאופולד II למשך שנתיים. הוא לא נטה חיבה למסדר. ב-1792 עולה בנו, פרנץ II לשלטון וסוגר את כל לשכות הבונים החופשיים באוסטריה. הוא ניסה להשפיע ולחסל את כל הבנייה החופשית גם בגרמניה, אך מולו עמד מלך פרוסיה, שהכריז ברייכסטג כי הבונים החופשיים הם נתיניו הטובים ביותר¹⁵.

בין 1794-1848 לא התקיימו לשכות מסוניות באוסטריה.

¹⁰ מקור 9, עמ' 13.

¹¹ מקור 6, עמ' 148-9.

¹² מקור 10, עמ' 121.

¹³ מקור 9, עמ' 51.

¹⁴ מקור 9, עמ' 14, מקור 10, עמ' 122.

¹⁵ מקור 11, עמ' 245.

מוצארט הבונה החופשי

היכרותו של מוצרט עם הבנייה החופשית לא החלה עם כניסתו אליה בווינה, שכן כבר בימי זלצבורג היו השפעות ואירועים רבים שכיוונו אותו אליה. ההשפעה המסוימת בזלצבורג מגיעה דווקא מכיוון מינכן, שכנתה הגרמנית, בה החלה רדיפת אילומינאטי. מסדר זה נוסד ב-1776, בבוואריה עילית, בידי פרופסור למשפט הקאנוני, אדם וייסהאופט, מאוניברסיטת אינגלשטט והברון אדולף פון קניגה¹⁶. תנועה זו הורכבה מהוגים חופשיים, כענף של הנאורות. מטרתם הייתה להפוך את האנושות ל"יצירת מופת של ההיגיון ובכך להשיג את השלמות הגבוהה ביותר באומנות הממשל"¹⁷. המסדר עורר הדים רבים וכבר בראשיתו התפשט והגיע עד צרפת, בלגיה, הולנד, דנמרק, שווייץ, פולין, הונגריה ואיטליה. בשיאו מנה המסדר כ-2000 חברים, ביניהם פון בורן, פון זוננפלס (חברו של מוצרט), גתה, הדוכסים של גותה וווימאר, ראשי ערים ועוד אנשי אקדמיה, סופרים, מדענים ואצילים. מרבית חברי המסדר, אם לא כולם היו בונים חופשיים, כולל וייסהאופט שהיה שייך לזרם מיסטי של הבנייה החופשית שנקרא "המשמעת החמורה" (Strict Observance). מסדר אילומינאטי היה דומה מאוד במבנה לזה של הבנייה החופשית בעלת שלושת הדרגות, אך לא היה שום קשר בינו לבנייה החופשית. מטרותיו היו בין השאר לקדם חינוך של נשים ולהביא לשוויון במעמד, להביא לשיפור בשיטת השלטון ולכינון חברה טובה יותר באמצעות רעיונות של רציונליזם וחשיבה ביקורתית. עם הזמן חדרו אנשים לא ראויים למסדר וגרמו לקרעים פנימיים שהחלו לדדרו לפני המכה הסופית שהגיעה ב-1784, כאשר הדוכס קארל תיאודור, שליט בוואריה, הוציא צו שאסר על קיום כל האגודות הסודיות, בכללן אילומינאטי. חברי המסדר פוטרו ממשורותיהם ונאסרו, שמועות חסרות כל שחר החלו להיות מופצות אודות המסדר כי הוא היה מעורב ברציחות, הרעלות, קונספירציות להשתלטות על העולם ועוד פשעים שונים ומשונים. עד תחילת המאה ה-19 לא נותר זכר למסדר זה. באותה שנה וייסהאופט פוטר ממשורתו והוגלה ממולדתו. הוא עקר לרגנסבורג, שם קיבל חסות מארנסט II, דוכס סקסה-גותה. הוא קיבל משרת פרופסור באוניברסיטת גטינגן, בה החזיק עד למותו ב-1830.

בזלצבורג היו שתי לשכות אילומינאטי ("אפולו" ו-"ידע"), ואף לשכת נשים (Adoptionsloge). במכתב לביתו נאנרל, כותב לאופלד, אביו של מוצרט, כי בזלצבורג ישנם כ-70 אחים בלשכות אילומינאטי. למוצרט היו קשרים הדוקים עם לא מעט מהחברים בלשכות אלו (מוסיקאים ואנשי רוח) ואפילו נהנה מהחסות של כמה מהם, כמו הבארון וולפג¹⁸. כך שהלך הרוח באימפריה ההבסבורגית היה רווי ברעיונות המסוניים, שהאילומינטי הביאו להקצנה רדיקלית בסביבתו הקרובה של מוצרט. בשנת 1773, בהיותו בן 17, הלחין מוצרט מחזה בשם "תמוס, מלך מצרים" (Thamos, König von Agypten). המילים היו פרי עטו של הבארון פון גבלר, בונה חופשי שעתיד היה להיות נשיא לשכתו של מוצרט בעוד כ-13 שנים. מחזה זה מבטא את ההשקפות ההומניטאריות והגייסה הסובלנית עם הקריאה לשוויוניות של הבנייה החופשית באותם ימים¹⁹. בין חברי המסונים של מוצרט בלט אנטון סטדלר, נגן קלרינט וירטואוז שבין היצירות המרובות שמוצרט כתב עבורו מפורסמות ביותר חמישיית הקלרינט K.581, והקונצ'רטו המפורסם לקלרינט K.622.

בשנת 1781 העתיק מוצרט את מגוריו לבירה ווינה, שכאמור באותם ימים הייתה המרכז התרבותי והרוחני של בית המלוכה ההבסבורגי. ב-1784 נהיה וולפגנג מוצרט לבונה חופשי, ומאותו יום תפסה הבנייה החופשית עמדה חשובה מאוד בחייו כפי שניכר הדבר ממכתביו, ומן המוסיקה שכתב ללשכתו ובהשפעת הרעיונות המסוניים של הנאורות. למשל, במכתב שכותב מוצרט לאביו לאופלד, בונה חופשי גם הוא, כפי שניזכר בהמשך, מה-4 באפריל, 1787, בעת היותו חולה אנושות "המוות הינו המטרה האולטימטיבית של החיים ולכן, במהלך השנים הבודדות האחרונות, הכרתי לעצמי באופן יסודי חבר אמת טוב זה של האדם, שדמותו לא רק חדלה מלהפחידני, אלא הפכה גם למקור של נחמה. ואני יכול רק להודות לאל על שהעניק לי את האפשרות (אתה מבין למה אני מתכוון) לראות במוות מפתח לאושר אמיתי" הוא ממשיך וכותב, בהתייחסו לסוד המסוני "אני מקווה ומייחל כי מצבך משתפר בעודי כותב שורות אלו. אך, אם בניגוד לכל הציפיות, לא תחוש טוב יותר, אזי אני מפציר בך ב... (הסימון הזה מופיע בגוף המכתב באופן מכוון) לא להפוך זאת לסוד אלא לספר לי את האמת כך שאוכל להיות בורזועותך בהקדם האפשרי האנושי. אני מפציר בך בכל מה שאנו מחזיקים כקדוש - לשנינו"²⁰. כל בונה חופשי שעבר את הדרגה השלישית יבין מיד על מה מוצרט כותב.

אם כן, בגיל 27, מוצרט הוכנס במסדרי הבנייה החופשית ב-14 בדצמבר 1784, בלשכת "הצדקה" (Zur Wohltätigkeit) יחד עם הכומר וונזל זומר. נשיא הלשכה היה הברון אוטו פון גמיננן, שהיה סופר, מחזאי ובתפקידו הקודם האוצר המלכותי במנהיים. למעשה הוא היה מכר וותיק של המוצרטים, ושמו מופיע רבות במכתבי המשפחה²¹. ב-7 לינואר 1785, בפגישה ה-343 של לשכת "ההסכמה האמיתית" של פון בורן, הועבר את

¹⁶ מקור 8.

¹⁷ מקור 9, עמ' 9.

¹⁸ מקור 9, עמ' 11.

¹⁹ מקור 12, עמ' 43.

²⁰ מקור 9, עמ' 23, מקור 14, עמ' 1351, מקור 12, עמ' 45.

²¹ מקור 12, עמ' 44, מקור 9, עמ' 14.

וולפגנג מוצרט לדרגה השנייה לבקשת לשכת האם שלו. יחד עמו עבר לדרגה השנייה באותו הערב וינצ'נז, מרקז קנריס, בן 34, שהיה סרן בגדוד המלכותי בבליה²². ב-11 בפברואר 1785 נכנס יוזף היידן לבנייה החופשית בלשכת "ההסכמה האמיתית" והוא בן 51²³. מוצרט לא נכח בעבודה זו, משום שבאותו ערב התקיימה פרמיירה, בה הוא ניגן את הקונצ'רטו לפסנתר K.466 ברה מינור²⁴. באותו יום הגיע לאופולד מוצרט לוינה. למחרת היום, נערכה מסיבה בדירתם של המוצרטים בווינה לרגל כניסתו של פאפא היידן לבנייה החופשית ולרגל ביקורו של לאופולד. באותה מסיבה ניגנו כמה בונים חופשיים יחד עם מוצרט, ביניהם הבארונים ברתולומאוס ואנטון פון טינטי שלושה רביעיות מיתרים שהלחין מוצרט עבור היידן K.458, K.464 ו-K.465 (שאנו מכירים כיום כשלושה מתוך ששת "רביעיות היידן"). באותו ערב, נטען, כי היידן, בשיחה עם לאופולד, אמר את המשפט המפורסם "אני מכיר בפניך ובני האל, כאדם ישר, כי בנך הינו המלחין הגדול ביותר שאני מכיר אישית או במוניטין"²⁵.

לאופולד מוצרט נכנס לבנייה החופשית ב-6 לאפריל 1785, בלשכת "הצדקה", וב-16 לאותו חודש עבר לדרגה השנייה באותה לשכה. על הדרגה השלישית של וולפגנג מוצרט אין תיעוד, אך ב-22 לאפריל, בשל חפזו של לאופולד לשוב לזלצבורג, הועלה לאופולד לדרגה השלישית בלשכת "הצדקה" בנוכחותו של וולפגנג, מכאן כי כבר עבר את הדרגה השלישית, שכן אחרת לא יכול היה להיות נוכח²⁶. לאופולד עזב את וינה שלושה ימים לאחר מכן ומוצרט לא ראה אותו יותר.

חיי הלשכות היו עשירים בתכנים שנישאו בתוך הלשכות, אך הם גם התאפיינו בעושר התרבותי שהלשכות קיימו כלפי חוץ. למשל קונצ'רטים פומביים. למשל, ב-20 באפריל, 1785, קיימו הלשכות הווינאיות "שלושת הנשרים" (Zu den drei Adlern) ו-"עץ הדקל" (Zum Palmbaum) קונצ'רט פומבי שיוחד לנגינתם של האחים המוסיקאים – גנזי הקלרינט וקרן הבאסט אנטון דויד, ווינסנט ספרינגר ואנטון סטדלר. בקונצ'רט זה, נכתב בהזמנת הערב כי מוצרט "יבדר את הקהל באילתוריו הפופולריים"²⁷. ב-15 בדצמבר באותה שנה, לשכת "התקווה המכותרת" (Zur gekrönten Hoffnung) קיימה קונצ'רט פומבי בעל ממדי ענק, בו בוצעו שתי סימפוניות פרי עטו של האח וורניצקי (Wránitzky), קונצ'רטו לקרן באסט בביצוע האחים דויד וספרינגר, קנטטה מסונית שהולחנה בידי האח מוצרט (K.471), קונצ'רטו לפיאנופורטה של מוצרט (ייתכן ש-K.467 בסול מז'ור שכבר היה גמור או K.482 במי במול מז'ור, שכתבתו הסתיימה ביום שלמחרת, אך מוצרט רצה לנסותו על הקהל), ופנטזיה מאת מוצרט (נטל מציע את הפנטסיה K.475 בסול מינור, שלא מזמן מוצרט סיים את כתיבתה)²⁸.

בעקבות הצו של יוזף ה-II, אוחדו כל הלשכות הווינאיות לכדי שלוש לשכות בנות כ-200 אחים כל אחת, ומוצרט היה בין מייסדיה של לשכת "התקווה המכותרת החדשה" (Zur neugekrönten Hoffnung)²⁹. בעקבות צעד זה אחים רבים עזבו את הבנייה החופשית, ביניהם פון בורן³⁰. פתיחתה של לשכה זו בטקס מסוני חגיגי התקיימה ב-14 בינואר 1786. נשיאה של לשכה זו היה מיודעינו מן העבר, הבארון פון גבלר, מחברו של תאמוס, שאותו הלחין מוצרט כ-13 שנים קודם לכן³¹. מכאן ואילך, בשל הצנזורה והפיקוח שהוטל על הלשכות, מעט מאוד ידוע על פעילותו של מוצרט בשנים הבאות. שבבי מידע מגיעים אלינו ממכתביו אל אחי לשכתו ומהיצירות שהלחין ונסיבות ביצוען.

בשנת 1788 מצבו הפיננסי של מוצרט היה כה קשה, עד כי הוא פנה במצוקתו לעזרת אחיו המסוניים. כאן אנו נתקלים בכמה פרסונות מעניינות שסייעו לו. ביניהן הנסיך קארל ליכנובסקי (שמאוחר יותר הפך לפטרונו של בטהובן), פרנץ הופדמל, פקיד בית המשפט העליון, ומיכאל פוכברג, איש עסקים. האחרון בלט יותר מכולם. הוא היה אח בלשכת "האמת" (Zur Wahrheit). פוכברג סייע למוצרט בכל ליבו, באופן קבוע וללא התנייה, לפי האדיאה המסונית³². פוכברג נכנס לבנייה החופשית בשנת 1777, וככל הנראה הכיר את מוצרט מצעירותו. מוצרט כתב רבות על ואל פוכברג. פוכברג הלווה למוצרטים בכל פעם סכומים קטנים משום שהכיר את גחמותיהם של הזוג הצעיר, וכך שמר על הונם. כמו כן, לאחר מותו של מוצרט הפך פוכברג לפטרונם של בניו³³.

²² מקור 9, עמ' 15.

²³ מקור 9, עמ' 15.

²⁴ מקור 13, עמ' 2.

²⁵ מקור 9, עמ' 17, מקור 13, עמ' 2.

²⁶ מקור 9, עמ' 16.

²⁷ מקור 12, עמ' 45, מקור 9, עמ' 18.

²⁸ מקור 12, עמ' 6-45, מקור 9, עמ' 18.

²⁹ מקור 12, עמ' 49.

³⁰ מקור 13, עמ' 3.

³¹ מקור 12, עמ' 50.

³² מקור 13, עמ' 3.

³³ מקור 9, עמ' 19.

מוצרט נפטר בבוקרו של ה-5 לדצמבר, ובאחר הצהריים הגשום של ה-6 לדצמבר נקבר בקבר אחים והוא בן 34. הוא מת כקתולי באמונתו, אך ייתכן כי בשל חברותו במסדר לא הסכים כומר קתולי להגיע על מיטת חוליו (גרסה אחרת סוברת כי ייתכן והיה בלבול וההודעה לא הגיע אל הכומר). במכתב שכתב ללורנצו דה-פונטה, הליברטיסט של דון ג'ובאני, נישואי פיגארו וכך עושות כולן בספטמבר 1791 הוא כותב: "...מצבי מברר כי השעה הגיעה. חיי מגיעים לקיצם. הסוף הגיע לפני שיכלתי להוכיח את כשרוני. אך עם זאת החיים היו יפים... איננו יכולים לשנות את גורלנו"³⁴. נטען כנגד הבנייה החופשית כי היא זנחה את מוצרט כאשר היה חולה ועני. דבר זה בפירוש אינו נכון. אחי הלשכה, כגון הר פוכברג, סייעו באופן קבוע למוצרט, ותמכו באלמנתו ובניו גם לאחר מותו. לא הבונים החופשיים, כי אם קונסטנצה, אלמנתו, הורתה להזמין הלוויה מן הדרגה השלישית עבור בעלה, שמשמעותה הייתה קבורה בקבר שהכיל ארבעה גוויות. ייתכן שקבורתו החפזה נבעה מהחשש כי נפטר מטיפוס, ולכן היה עליו להיקבר במהירות. דבר נוסף שיש לתת עליו את הדעת, הוא כי יבשת אירופה ואוסטריה במיוחד עברו תהליך של רציונליזם חסר כבוד ותועלתנות כמעט פנאטית, שאחד מביטויים היה צו שהוצא כנגד לוויית מפוארות. לכן, מבחינת הלך הרוח של התקופה, לאחר הטקס הדתי, לא נמצא ראוי לחלוק כבוד לקליפה השברירית, שהכילה את הרוח הגדולה. משום כך, מהחבורה שליוותה את ארונו, שעליה נמנו הבארון ואן סוויטן (אח לשכתו, שגם היה אחראי על סידורי הלוויה לבקשת אלמנתו), מלחין החצר אנטוניו סליי, ותלמידו זוסמאייר, איש לא ליווה את גוויתו של מוצרט אל מקום משכבה האחרון, אלא נותרו לעמוד בפתח בית הקברות³⁵.

בעבודת הלשכה הבאה של "התקווה המכותרת החדשה", בינואר 1792, אחרי טקס דרגה שלישית, כונסה לשכת אבל לזכרו של מוצרט. בלשכה זו בוצע ריטואל אבל מסוני, והוקרא הספד שנכתב בידי האח הנסלר, שממנו אביא כמה ציטוטים: "...האדריכל העליון של היקום מצא סיפוק בקרעו משרשרת האחוזה שלנו אחת מחוליותיה הראויות ביותר והאהובות. מי לא הכירו? מי לא העריכו? מי לא אהב אותו, את אחינו האהוב מוצרט ... רק לפני כמה שבועות עמד בינותינו, בפארו במוסיקה הקסומה שלו את היכלינו. מי בינינו יכל להעלות על דעתו עד כמה במהרה הוא יילקח מאיתנו? מותו של מוצרט הינו אובדן בלתי יוחלף לאומנות. כשרונו, שניכר עוד בהיותו ילד, הפכו לאחד מפלאי העת. מחציתה של אירופה העריכה אותו, הגדולים קראו לו יקירם ואנו קראנו לו אח!"³⁶.

אין כל ספק כי הבנייה החופשית מילאה וסבבה את עולמו של מוצרט, וכן כי הוא קיבל באופן כנה את השקפת החיים המסונית, ובמיוחד את לקחי הדרגה השלישית, כפי שהם באים לידי ביטוי בכמה ממכתביו, ברקוויאם ואף בכמה חלקים של חליל הקסם, שבהם לא נדון במסגרת עבודה זו.

יצירותיו המסוניות של מוצרט שיבוצעו בקונצרט

1. Lied zur Gesellenreise, K.468, טיול או מהלכו של החבר בונה חופשי – הטקסט של שיר זה נכתב בידי יוזף פרנץ פון רצ'קי, סופר בעל שם ואיש מנהל ציבורי בכיר, שהיה הנואם (אחד מבעלי המשרה) של לשכת ה"הסכמה האמיתית". השיר מדבר על המסע שאותו מבצע החבר-בונה-חופשי בדרכו אל ההארה ועל הידע שהוא צובר בדרכו. המוטו של השיר הוא כי דרך הלימוד חשובה יותר מהמטרה עצמה. השיר פורסם בכתב העט של הלשכה (הג'ורנל לבונה החופשי). מוצרט הלחין שיר זה, לקול ולפסנתר או עוגב, בסמוך לטקס העברתו לדרגה השנייה של אביו לאופולד. ככל הנראה בוצע שיר זה באותה עבודה. שיר זה הולחן גם על ידי אח אחר מלשכתו של מוצרט, יוהאן הולצר, לשני קולות וצ'מבלו. בעוד שהלחן שלו נושא אופי של מארש, שירו של מוצרט נושא אופי שלו ומהורהר יותר³⁷.
2. Aria Dir danken wir die Freude from Cantata Dir, Seele des Weltalls K.429 (468a) – לפי קכל, כתיבתה של קנטטה זו החלה ב-1783, לפני שמוצרט נהיה בונה חופשי, אך כתיבתה לא נסתיימה. אך עם זאת, כתיבתה מעידה בבירור כי מוצרט כבר בשלב זה מועסק ברעיונות מסוניים והומניטאריים. הקנטטה כתובה באותה רוח של 'תאמוס', והיא באה לבטא את הערצת השמש בידי המצרים³⁸.
3. Cantata Die ihr des unermesslichen Weltalls Schöpfer ehrt, K.619 – קנטטה זו, כמו קודמתה, שייכת ליצירות שמוצרט הלחין לא עבור אומנות הבנייה החופשית עצמה, אך הינן בעלות רוח והקשר מסוני. את מילותיה של קנטטה זו כתב פרנץ היינריך צייגנהאגן (Zeigenhagen), סוחר מהמבורג, בעל דעות רפורמיסטיות אקסצנטריות המושפעות מרוסו והאנציקלופדיסטים. צייגנהאגן היה אח בלשכת "שלושת המפתחות" (Zu den drei Schlüsseln) ברגנסבורג, שהיא לשכתו של עמנואל שיקנדר (מחבר הליברית של חליל הקסם). לכן סביר להניח כי שיקנדר היה זה שהפנהו למוצרט. משנתו של צייגנהאגן דרשה בחינוך האדם על ידי דחיית הדתות לטובת חוק הטבע שנובע מיחסו ה"טבעי"

³⁴ מקור 12, עמ' 54.

³⁵ מקור 9, עמ' 22, מקור 12, עמ' 55.

³⁶ מקור 9, עמ' 22, מקור 12, עמ' 55.

³⁷ מקור 9, עמ' 46, מקור 12, עמ' 47.

³⁸ מקור 9, עמ' 56.

האדם אל משנהו ואל הטבע³⁹. סגנון ההלחנה של קנטטה זו דומה באופיו לזה של יצירותיו המסונות של מוצרט. סגנון זה נקרא לעיתים "הסגנון ההומניטרי". ליווי הפסנתר הינו בעל מקצבים מנוקדים, אך המלודיה הכללית מזכירה מאוד את סצנת הכוהנים מחליל הקסם. כמו כן, במילים יש אזכור חזק מאוד לסימבוליקה המסונית; בפראזה "תן לכוח ולתפארת להיות מטרך ולהאיר בחכמה את הדרך (ההדר שלך)" – זהו ציון מפורש של המאורות המשנים (או שלושת העמודים התומכים בלשכה)⁴⁰.

4. Aria Dieser Gottheit Allmacht ruher K.623 from Cantata: "Kleine Freimaurerkantate" - "קנטטה מסונית קטנה" הוא שמה של יצירה זו, היצירה האחרונה שמוצרט סיים לפני מותו. את הליברית כתב עמנואל שיקנדר לשם חניכת היכלה החדש של לשכת "התקווה המכותרת החדשה" ב-18 בנובמבר 1791, כשלושה שבועות לפני פטירתו של מוצרט. מן הראוי לציין כי שיקנדר לא היה אח בלשכה זו, וכי כיצד בכלל הגיע לכתוב טקסט זה. בעקבות חרדותיו של מוצרט בעת שהלחין את הרקוויאם עבור שליח עטוי מסיכה, בשל דאגתה לבריאותו, הצליחה לשכנעו קונסטנצה אשתו, כי יניח לכתובת הרקוויאם לשם הלחנת קנטטה מסונית. כתיבה זו הביאה לתקופת האושר הקצרה האחרונה שלו. כך סיפרה קונסטנצה ב-1829 לוינסנט נובלו (Novello) שביקרה יחד עם אשתו ותיעד ביקור זה ביומנו, ואף הוסיפה קונסטנצה ואמרה כי לאחר שניצח על ביצועה של קנטטה זו סח לה "לו לא ידעתי כי כתבתי טוב יותר, הייתי מחשיב זאת כטובה שביצירותיי". הקנטטה ראתה אור בינואר 1792, בהוצאתו של אחד האחים, עם תוספת של שיר ל"סגירת הלשכה" ללחן שאינו של מוצרט. למעשה לא ידוע מי הלחין יצירה זו, אך יש המשערים כי מיכאל היידן (אח של) הלחין. שיר זה הינו "שיר שרשרת" (Kettenlied), המושר בעת סגירת הלשכה כאשר האחים, שלובי ידיים, יוצרים שרשרת (Bruderkette). הלחן של שיר זה, הפך אחרי מלחמת העולם השנייה להמנונה הלאומי של אוסטריה למילותיה של פאולה פראדוביץ (Preradovic), וחשוב לציין, כי הפרטיטורה של ההמנון מ-1946, מציינת באופן חד משמעי: "הלחן מאת ו.א. מוצרט"! (Melodie von W.A.Mozart). המנון זה החליף את ההמנון האימפריאלי הקודם, שהיה פרי עטו של היידן. כל ההכנסות ממכירת הקנטטה נמסרו לאלמנתו של מוצרט וליתומיו⁴¹.

5. O Heiliges Band der Freundschaft K.148 – "הו קשר קדוש של אחווה" שיר מסוני שנכתב לפי קל ואיינשטיין ב-1772, למרות שיש המתארכים אותו ל-1784 (כגון אנגל, אברט, סט. פואה וויצווה), כאשר מוצרט כבר היה בונה חופשי. שיר זה דומה מאוד לגזלנרייזה בסגנונו ובניחוחו. הוא כתוב עם באסו-קונטינואו, כלומר ליווי שעליו להשלים הרמונית את הבאס. סוג כזה של כתיבה יצא מהאופנה בזמנו של מוצרט, אך אנו מוצאים אותו עדיין בכמה מיצירותיו, בייחוד באלו המסונות (כגון ביצירה הבאה...). אם השיר אכן נכתב ב-1772, משמעו היא כי מוצרט אכן הכיר את הבנייה החופשית בצעירותו⁴².

6. Ihr, unsere neue Leiter K.484 – לאחר צמצום הלשכות בווינה בשל הצו הקיסרי, לרגל חניכתה של הלשכה החדשה "התקווה המכותרת החדשה" ב-14 בינואר 1786, הלחין מוצרט שני שירים. אודת פתיחה ואודת סגירה. מילות אודת הפתיחה K.483 משחקות על שמותיהן של שלושת הלשכות שאוחדו, וישנה שם גם התייחסות ל"טוב ליבו" של יוזף השני שבעטיו הוקמה לשכה זו. אודת הסגירה, K.484, מתייחסת לנשיא שהושב בראשה (הבארון פון גבלר, מחבר הליברית של תאמוס, 13 שנים לפני כן) ולנושאי המשרה החדשים שמונו זה אף⁴³.

7. Piano Trio in E Major K.542 - ערך האחווה, אחד החשובים ביותר מבין הערכים שמלמדת תורת הבנייה החופשית באה לידי ביטוי במעטה של יצירה מופלאה זו. כפי שנכתב קודם לכן, האח פוכברג סייע פיננסית למוצרט בעת מצוקה כלכלית קשה, ואת רגשי תודתו מביע מוצרט בשלישיות פסנתר, אותה הוא הקדיש אישית לפוכברג⁴⁴. שלישיה זו, הינה הראשונה מסט של שלוש שמוצרט הלחין בשנת 1788. היא כתובה במי מאזור ונחשבת מבין השלוש למשמעותית, נועזת מבחינה הרמונית ולמרגשת ביותר. במפתח זה מוצרט עושה שימוש מדי פעם באופרות שלו כאשר הוא רוצה לתאר דמויות לא רגילות או על-טבעיות.

³⁹ מקור 9, עמ' 55, מקור 12, עמ' 61.

⁴⁰ מקור 9, עמ' 56.

⁴¹ מקור 9, עמ' 52-4, מקור 12, עמ' 53-4, מקור 13, עמ' 3.

⁴² מקור 9, עמ' 48-9.

⁴³ מקור 9, עמ' 47, מקור 12, עמ' 49.

⁴⁴ מקור 9, עמ' 58.

8. An die Freude K.53 – שיר זה מהווה עדות לכך שמוצרט התעניין כבר בגיל צעיר במסגרת המסדר, כאשר הלחין ב-1768, כאשר היה בן 12, את שירו המסוני של יוהאן פטר אוז (Johann Peter Uz). ישנה סברה כי טקסט מסוני זה הוצע למוצרט בידי בונה חופשי אחר, ד"ר פרנץ מסמר, שפיתח שיטות ריפוי מפוקפקות באמצעות היפנוזה⁴⁵.
9. Komm, liebe zither K.351 – הציטר, היה כלי נגינה עממי פשוט. מוצרט בוחר לפנות לכלי פשוט זה כמקור מבטחו על פני כל שאר כלי הנגינה המתוחכמים והמוארים יותר מתאימה לרעיון המסוני של השוויון בו יושב הדוכס לצד הפועל הפשוט.
10. Das Veilchen, K.476 – שירו המפורסם ביותר של מוצרט, הסיגלית (או הסגל), נכתב למילותיו של יוהאן וולפגנג פון גתה, בונה חופשי, אח בלשכת אמליה (Amalia) בווימאר וחבר במסדר אילומינאטי. המחשבה המסונית הייתה קרובה לליבו של גתה והסימבוליזם המסוני היווה לו השראה. שיר זה חולק את אותו רעיון שבא לידי ביטוי בשיר הקודם, בו הצניעות והפשטות הן התכונות המרכזיות הבאות לידי ביטוי. גתה הינו אחד המייצגים הבולטים של עידן הנאורות הגרמנית. לאחר מותו של מוצרט, אף החל בכתיבת המשך לחליל הקסם, עבודה שמעולם לא סיימה, אף על פי שחלקה הכתוב הולחן על ידי בונה חופשי אחר, פאול וורניצקי, שהיה אח לשכתו של מוצרט⁴⁶.
11. Ach ich fühl's (The Magic Flute, K.620) – על חליל הקסם, האופרה המסונית של מוצרט, שיקנדר וגייסקה קצרה היריעה מלהכיל. אופרה זו עמוסה לעיפה בסימבוליקה מסונית הן ברמה הטקסטואלית והן ברמה המוסיקולוגית, למשל המספר שלוש. למספר זה משמעות עמוקה ונרחבת בריטואל המסוני. מספר זה ניבט אלינו בכל מקום בליברית של חליל הקסם; שלוש נשים, שלוש דלתות, שלושה ילדים וכן הלאה. גם בהיבט המוסיקולוגי מספר זה מכבד – האופרה נפתחת בשלושה אקורדים משולשים במי במול מאז'ור (הסולם המסוני – שלושה במולים) המסמלים את נקישות התלמיד בונה חופשי וכן הלאה והלאה.... במערכה השנייה של האופרה מתואר טקס קבלה מסוני. במערכה זו שרה הגיבורה פאמינה ביגון את האריה הנדונה בשל חששה כי אהובה טאמינו אינו אוהב אותה יותר וזאת בשל מבחן השתיקה שלקח על עצמו לפני טקס קבלתו.

⁴⁵ מקור 15, עמ' 244.

⁴⁶ מקור 9, עמ' 6-95.

12. Welche Wonne, welche Lust (The abduction from the Seraglio K.384) – לאחר הגיעו לוינה ב-1781, החל מוצרט לעבוד על מחזה שהוצע לו בידי שני בונים חופשיים, שהיו נציגי הנאורות המשפיעים ביותר בתיאטרון הלאומי דאז, לודוויג שרדר (שלימים הפך לנשיא גדול בגרמניה ולהוגה נוסח שרדר בריטואל המסוני) וגוטליב סטפני, שעבד את ה"חטיפה" מתוך מחזה שכתב סוחר בשם כריסטוף פרידריך ברצנר⁴⁷. האופרה במהותה היוותה תעמולה יוזפיאנית, שמאחוריה עמדו שאיפותיו של יוזף בכרינת חוזה עם רוסיה בכדי לנגוס באימפריה הטורקית. הפרמיירה תוכננה לביקורו של הדוכס הגדול הרוסי פאול, נציגה של קתרינה הגדולה בווינה לשם חתימה על החוזה בין המדינות⁴⁸. הליברית מציג את הטורקים בדמותם של פשה זלים ושומר הרמונו אוסמין כתאוותניים ואכזריים, המלווים בגרוטסקיות. הם נושאים מאפיינים סטנדרטים של ברברים בספרות המערבית⁴⁹. מעמד האישה החופשית האירופאית (באופן יחסי לתקופה, כמובן) מודגש מול שעבודה של האישה הטורקית בהרמון. שתי הגיבורות, קונסטנצה ובלונדה משרתה, מפגינות מאמץ רב בהפגנת אומנות הרציונליזם מול מחזריהן הטורקים הטורדניים. במחזה המקורי של ברצנר, "בלמונטה וקונסטנצה", הפאשה הינו עריק אירופאי, ומכאן קשרו עם בלמונטה, גיבור האפורה, כאביו. בעיבודם של סטפני ומוצרט פרט זה הוסר מהעלילה ובכך נותר קצה פתוח, שאגב, נמתחה אודותיו ביקורת בעיתונות המקומית⁵⁰. מוצרט עבד כשנה על הלחנת האופרה, ומתוך עיסוקו הרב בליברית קשה לומר שהשארית העובדה כי הפשה הינו עריק ללא ההקשר העלילתי המקורי הינה מקרית. ב-1731 נכתבה דרמה אנגלית בשם "הבונה החופשי הנדיב" (The Generous Freemason), שסיפורו דומה מאוד לזה של "החטיפה". בסיפור זה, מקבילו של הפשה הינו מירצ'ה, שהינו סרן בחיל המשמר של הפאשה, הוא העריק האירופאי שמסייע לזוג האוהבים להמלט. בגרסה זו צמד האוהבים המערביים הינם סבסטיאן ומריה. סבסטיאן, מקבילו של בלמונטה הספרדי, הוא בונה חופשי (פדרילו משרתו מציג אותו בפני הפאשה כארכיטקט, baumeister, אומן במקצוע הבנייה - masonry) וכן סרן מירצ'ה מגלה בהמשך כי גם הוא בונה חופשי (פאשה זלים גם כן הינו בעל עניין בארכיטקטורה)⁵¹. הייתכן שחלק מסיפור זה חלחל ל"חטיפה"? האריה המבוצעת כאן מושרת בידי בלונדה, השומעת מפי פדרילו, משרתו של בלמונטה, כי הם עומדים להימלט. בלונדה מתמלאת אושר ושרה "איזו שמחה, איזה עונג".

ברצוני להודות לאחי ד.: על הערותיו ועריכתו, ולאחי ש.: על הפניה לחלק מקורות.

רונן ברקוביץ', פברואר 2010.

מקורות

1. *The Genesis of Freemasonry*, D. Knoop and G. P. Jones, 2nd edition, Quatour Coronati Lodge, No.2076, London, 1947, 1978.
2. *The First Freemasons*, D. Stevenson, Aberdeen University Press, 1988.
3. *The Invisible College*, R. Lomas, Corgi Books, 2009.
4. *The Royal Society's webpage*, <http://www.royalsoc.ac.uk/History-of-the-Royal-Society>.

⁴⁷ מקור 10, עמ' 102.

⁴⁸ מקור 10, עמ' 104.

⁴⁹ מקור 10, עמ' 105.

⁵⁰ מקור 10, עמ' 115.

⁵¹ מקור 10, עמ' 116.

5. *The life and times of Sir Christopher Wren*, M. I. McGregor, hosted on Pietre-Stones, Review of Freemasonry website, http://www.freemasons-freemasonry.com/christopher_wren_freemasonry.html..
6. *Speculative Freemasonry and the Enlightenment*, R. W. Weisberger, Columbia University Press, New York, 1993.
7. *English coffeehouses in the seventeenth and eighteenth centuries*, http://en.wikipedia.org/wiki/English_coffeehouses_in_the_seventeenth_and_eighteenth_centuries.
8. A Bavarian Illuminati Primer, T. W. McKeown, hosted on the Grand Lodge of British Columbia & Yukon website, <http://freemasonry.bcy.ca/texts/illuminati.html>.
9. *Mozart and Masonry*, P. Nettl, Philosophical Library New-York, 1957.
10. *Mozart and the Enlightenment*, N. Till, W-W Norton & Company, New-York London, 1992.
11. *Bro. Mozart and some of his Masonic friend*, H. Bradley, Ars Quator Coronati, Vol. 26, pp. 241-270, 1913.
12. *Brother Mozart of Vienna*, F. Smyth, Ars Quator Coronati, Vol. 87, pp. 37-73, 1974.
13. *Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) 'We called him brother'*, A. Pink, Library and Museum News, Issue 17, 2006. Hosted on University College London website, <http://eprints.ucl.ac.uk/2430/1/LM-news2006.pdf>.
14. *The Letters of Mozart and His Family*, E. Anderson, Macmillian & Co, Vol.3, 1938.
15. *Mozart, A Cultural Biography*, R. W. Gutman, Harcourt Inc, 2000.